

*Красілова Ю. М.,
асистент кафедри соціальної
реабілітації та соціальної педагогіки
факультету психології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ПІДЛІТКІВ – ПРАВОПОРУШНИКІВ ЯК ІНДИКАТОР ПРОГНОЗУ ЇХ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

У підлітковому віці є ризик скоєння неповнолітнім правопорушень тому, що цей вік характеризується незавершеністю фізичного та психічного розвитку і це проявляється у бажанні самоствердитися та самовиразитися, а на перший план виступають амбіції та емоції. Найбільш важливим у особистісному становленні підлітка є функція цілепокладання, адже якщо її немає, то неповнолітній не може визначитися у житті, зрозуміти чого він хоче, він не думає про майбутнє і не планує його. Якщо функція цілепокладання розвинута недостатньо, то підліток не може зрозуміти для чого він робить те чи інше і в результаті не несе відповідальності за свої вчинки. Тому розвиток функції цілепокладання є дуже важливим для профілактики злочинності серед неповнолітніх. Функція цілепокладання є також важливим компонентом для успішного процесу ресоціалізації.

Мета нашого дослідження полягала у визначенні особливостей цілепокладання неповнолітніх правопорушників, які впливають процес скоєння злочинів. Відповідно до поставленої мети, нами були поставлені наступні завдання: визначити особливості цілепокладання неповнолітніх правопорушників; визначити яким чином особливості цілепокладання неповнолітніх правопорушників впливають на процес скоєння злочинів; розробити концептуальні підходи до ресоціалізації неповнолітніх правопорушників шляхом розвитку функції цілепокладань.

Дослідження проводилося на вибірці неповнолітніх, засуджених до покарань не пов'язаних з позбавленням волі - міста Києва, Київської області (Біла Церква, Богуслав, Васильків, Іванків, Рокитне, Сквир, Фастів) та міста Житомира і склала 60 осіб, з них – 9 дівчат та 51 хлопець.

Щоб визначити особливості цілепокладання, життєві плани, прогноз на майбутнє ми використовували у дослідженні такі методики: методика «25 бажань», твір на тему: «Мій день через 5 років» та метод наративу (О. М. Назарук), модифікований відповідно до нашого дослідження.

Виконуючи методику «Мій день через 5 років» підліток сам може фантазувати, написати те, що його турбує в даний момент, які емоції він відчуває, чого прагне досягти.

Відповідно до методики «Мій день через 5 років» ми змогли визначити наскільки розвинена функція цілепокладання та функція прогнозу у неповнолітніх правопорушників. Дану методику ми опрацьовували за допомогою методу наративу (О. М. Назарук), цей метод ми модифікували, так як він стосується події, яка вже відбулася, а у нашому випадку розповідь стосується майбутнього, де неповнолітній ще має спроектувати своє життя через п'ять років.

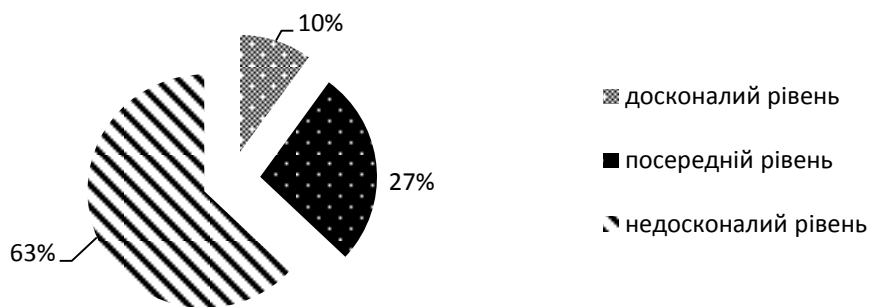
Результати за методикою «Мій день через 5 років» дали можливість виокремити три рівні усвідомлення життєвої перспективи підлітка-правопорушника: «досконалий» рівень, оскільки відображає високий рівень усвідомлення життєвої перспективи підлітка; «посередній» рівень, оскільки відображає середній рівень усвідомлення життєвої перспективи підлітка; «недосконалий» рівень, оскільки він відображає низький рівень усвідомлення життєвої перспективи підлітка.

За методикою «Мій день через 5 років» до першої групи ми віднесли розповіді, які мали заголовок, чіткий сюжет; висновок, розповідь містила інформацію про певну діяльність, а автор виступав її суб'єктом; загальний емоційний фон – позитивний (можливо, що і спочатку були відображені певні негативні моменти, та завершувалося все добре); в розповіді присутні інші персонажі, з якими взаємодіє автор.

До другої групи були віднесені розповіді, що містили принаймні половину зазначених маркерів, або навіть всі, але іншої якості. Наприклад, заголовок не відображав змісту події або був відсутній; сюжет був нечіткий; висновок сформульований розмито; в оповіданні були представлені різновиди активності (але не діяльності), такі, як розваги, спілкування; взаємодія автора розповіді з персонажем інколи мала характер підкорення або зовсім не відбувалася; загальний емоційний фон був негативний (або подія мала негативне завершення).

До третьої групи були віднесені розповіді, які містили менш ніж половину зазначених маркерів. Наприклад, заголовок відсутній; сюжет представлений вкрай недостатньо; висновки відсутні, замість діяльності в оповідання йдеться про неструктуровану активність; позиція суб'єкта відсутня; загальний емоційний фон негативний, або інформація про нього взагалі відсутня; з персонажем автор найчастіше не взаємодіє, або конфліктує чи сперечається, або персонажі відсутні. З результатами методики можна ознайомитися на **Мал. 3**

Мал. 3 Рівні усвідомлення життєвої перспективи підлітка-правопорушника

Як бачимо у більшості підлітків – правопорушників переважає недосконалий рівень. Даний рівень відображає низький рівень усвідомлення життєвої перспективи підлітка. Більшість неповнолітніх, яких ми віднесли до цієї групи відсутні проекти власного майбутнього, відсутні цілі, а також вони не вміють планувати свою діяльність, акцентують свою увагу лише на розвагах із друзями, подругою, або ж хочуть лише відпочивати, нічого не робити, наприклад: «Прокинувся, умився, поснідав»; «Поснідав, попив кави, покурив марихуани»; «Живу на морі, катаюся на BMW». Такі підлітки займають у власному житті позицію спостерігача, відчують себе невпевнено, відчують тривогу, страх перед змінами і проблемами. Тому їм важко планувати своє майбутнє, свої дії, тобто функція прогнозу та цілепокладання у підлітків-правопорушників на низькому рівні, а у деяких навіть зовсім відсутня.

Під час виконання цієї методики підлітки мали значні труднощі, почували себе не комфортно, відмовлялися писати, тягнули час, гралися ручкою, ковзали на стільці. Їм важко було налаштуватися на майбутнє, вони не знали про що писати у майбутньому, постійно задавали питання: «А навіщо планувати?»; «Для чого це? Що буде, те буде...», чи зазначали: «Я не знаю що зі мною буде...»; «Я не знаю, що буде завтра, що вже казати про п'ять років...», що свідчить про невизначеність, невпевненість, відсутність функції прогнозу, навіть у своїх розповідях вони писали: «Я не думаю что через 5 лет что-то измениться в моей жизни, разве что я стану старше...»; «Я свій день через 5 років не уявляю, вибачте», а двоє підлітків-правопорушників взагалі відмовилися виконувати завдання.

Можна зробити висновок, що підлітки не відчують себе суб'єктами власної діяльності, від них нічого не залежить, ось, що вони пишуть у своїх розповідях: «Все будет либо – хорошо, либо – плохо..»; «Я буду работать, не знаю кем точно, но надеюсь интересно будет. Надеюсь, что у меня будет семья»;

«Через 5 років мабуть, ну надіюся, що стану дизайнером...». «Надеюсь я стану умнее».

Відповідно до результатів дослідження функції цілепокладань неповнолітніх-правопорушників, ми пропонуємо концептуальні підходи, до програми їх ресоціалізації, які включають: тренінгову роботу; консультативну роботу; соціальний супровід та зміну життєвої ситуації.

Список використаних джерел

1. Казмиренко В. П., Федоров К. М. Міждисциплінарні проблеми дослідження цілепокладання// Вісник Київського університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка.- Випуск 4 – 1997. – с. 57- 66.
2. Максимова Н. Ю. Основи психології девіантної поведінки/ Н. Ю. Максимова. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 439 с.
3. Швалб Ю. М. Целеполагание как феномен сознания.— Киев : Стилос, 1997. 72 с.

*Максимова Н. Ю.,
доктор психологічних наук,
професор Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ФАКТОР РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Проблема захисту прав людини, яка сама порушила права інших зумовлена феноменологічною суперечністю і досі викликає дискусії. З однієї сторони правопорушник заслуговує покарання аж до позбавлення волі, прав і свобод. Разом з цим, гуманізація діяльності пенітенціарної системи потребує захисту прав засуджених. Вирішення цієї проблеми полягає у площині визначення детермінант і умов ресоціалізації.

Основною детермінантою ресоціалізації є бажання соціально-дезадаптованої людини змінити себе та свої стосунки з оточуючими на краще. Якщо правопорушник вважає, що він є досконалою особистістю, а всі негаразди його життя спричинені недоброзичливістю оточуючих людей, випадковими обставинами чи іншими причинами, ресоціалізація неможлива. Ця негативна ситуація буде значно ускладнена в тому разі, якщо особи, які відповідають за ресоціалізацію правопорушників самі порушують його права. Виникає химерне